

SÂMÎ DÎVÂNINDA MÛSİKÎ

Mustafa ASLAN¹

Çok insan anlayamaz eski mûsikîmizden
Ve ondan anlamayan bir şey anlamaz bızden

Yahya Kemal BEYATLI

Mûsikî, güzel sanatların sesi malzeme olarak düzenli ve estetik maksatlara uygun şekilde kullanan bir koludur. Bu kelime, Yunanca asıllı "*musike*"den alınarak "*mûsikî*" şeklinde Arapça'ya, oradan da dilimize geçmiş. Bugün kullandığımız "*müzik*" de aynı kelimenin Batı dillerinden alınmış şeklidir fakat elbette onda "*mûsikî*"nin oturlukluğu yoktur.

İnsanoğlunun, şiir, mûsikî, mîmarî, raks, heykel, resim gibi -estetik tarafı da bulunan- güzel faaliyetlerinin esas itibariyle dinî menşe'li olduğu ve ortaya çıktıkları ilk anlardan başlayarak bu özelliklerini çok uzun bir süre devam ettirdikleri bilinmektedir. Hattâ, ilk zamanlarda raks, şiir ve mûsikî ile beraberken sonradan bunlardan ayrılmıştır.

Ortaasya'da bozkır hayatı yaşayan en eski atalarımızın duygu ve düşüncelerini şiir şeklinde ve belli bir ezgi eşliğinde terennüm ederken, bu ezginin ve şiirli duyguların ifadesine bağlı olarak eğilip bükülmek, oturup kalkmak, hoplayıp sıçramak vs. gibi bugünkü folklorun başlangıcını teşkil eden bir takım hareketler yaptığını da kaynaklardan öğreniyoruz. Şaman, Kam, Baksı (Bahşı), Ozan adlarıyla anılan ilk Türk şâirlerinin sihırbazlık, hekimlik, şâirlik, mûsikîşinaslık, rakkaslık gibi pek çok hüneri bir arada bulunduran ve bunları mutlaka *kopuz*la söyleyen insanlar olduğu bilinen bir gerçektir. Gerek Dede Korkut Hikâyeleri'nde, gerekse diğer tarihî kaynaklarda kopuzun Türk'ün millî sazına ad olduğunu görüyoruz. Atalarımızın savaş meydanlarında bile yanlarından ayırmadıkları, bir can dostu bildikleri ve fırsat düştükçe her ortamda kullandıkları kopuz, bugün yerini âşık edebiyatımızda saza bırakmış durumdadır. Diğer toplumlarda da buna benzer durumlarla karşılaşıyoruz. Örnek olarak

¹ Yard. Doç. Dr., Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

belirtmek gerekirse, eski Yunanlılar'ın şiiri *lir* isimli sazla söylediklerini, eski İranlılar'ın bu iş için *rûd*, *çeng*; *rebab* gibi sazlar kullandıklarını, İbranî şiirinin Davut Peygamber'in de kullandığı "*mizmar*" isimli bir müzik âleti eşliğinde söylendiğini ve hattâ bu yüzden Davut Peygamber'in ilâhilerine "*mezâmîr*" denildiğini bu bilgilere ilâve edebiliriz.

Mûsikînin cidden insan ruhunu derinden etkileyen tarafını kim inkâr edebilir? Nağme, bir de güzel sesle birleşirse, o zaman zevkine doyum olmaz. Bu bakımdan Bâkî'nin :

Âvâzeyi bu âleme Dâvûd gibi sal
Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş

mısralarında, sözün (şiirin) ölümsüzleştirilmesi açısından büyük bir gerçek, en veciz ifadesini bulmaktadır.

Tarihin en eski devirlerinden bugüne kadar, her zaman, gerek ferdî gerekse sosyal açıdan insanoğlunun hayatında çok önemli bir yer tutan din ve inançlar da, -daha çok rûhî tesirleri bakımından- mûsikîyi benimsemiş ve kullanmıştır. Tasavvufî açıdan tekkeleri ve buralardaki âyinleri; defîyle, neyiyle, kudümüyle, rebâbıyla, semâ ve ilâhileriyle bu cümleden olarak hemen hatırlamak gerekir.

Mûsikî, Divan edebiyatının da ayrılık kabul etmez bir parçasıdır. Divan şiirinin mûsikî ile iç içe geliştiğini, divan şâirlerinin çoğunun, devrin gelenekleri icabı aynı zamanda birer mûsikî üstâdı olduğunu görüyoruz. Günümüzde gençliğin çılgınca alkışladığı, çoğu şehveti kamçılayan, fanteziden başka bir şey olmayan ve gürültüden ibaret bulunan müziğinin yanında, "*Türk Sanat Müziği*" sıfatıyla insan rûhunu derinden saran bu klâsik mûsikîmiz, her ne kadar biraz üzeri küllenmiş gibi gözükse de, hazinede saklanan mücevherler gibi hiç bir zaman değerini yitirmeyecektir.

Biz bu yazımızda 17. asrın sonu ile 18. asrın başlarında yaşayan, aynı zamanda tarihçi (vakanüvis) olan *Arpaemini-zâde Sami Efendi*'nin Divan'ında yer alan mûsikî terimlerini, yanlarında kısa açıklamalarını da vererek belirtmekle yetineceğiz. Makam adlarıyla, mûsikî âletleriyle, mutribiyle, mızrabıyla, nağmesiyle, terennümüyle ve bugün çoktan unuttuğumuz daha nice güzel terimleriyle bu deryâdan bir yudum su içmeye ve sizlere de o suyun lezzetini tattırmaya çalışacağız. Kaynak olarak Sami Divânı'nın 1253 H. (1837 M.) yılında Bulak'ta basılan nüshası, bu amaçla baştan sona kadar gözden geçirilmiştir. Verilen sayfa numaraları bu nüshaya göredir. Biri kıt'a olmak üzere 111 beyitte geçen ve aşağıda alfabetik olarak sıraya koyduğumuz 114 mûsikî terimi, geçtiği beyitte koyu ve italik olarak dizilmiş, hemen yanında bölüm ve sayfası gösterilmiştir. Şâirimiz, Bağdatlı Rûhî'ye nazire olarak yazdığı Tercî-i Bend'inin 7. bendinin son beytini Farsça yazmış ve bu beyitte de mûsikî terimlerini kullanmıştır. İlk geçtiği yerde tercümesi verilmiş, diğer yerlerde tercüme tekrar edilmemiştir. Bazı kelimeler ve tamlamalar, tevriyeli veya telmihli olarak, mûsikî terimlerini de

çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır. Onları da incelemeye dahil etmeyi uygun gördük. Yanlarına kısa açıklamalarını da koyduk. Ayrıca divanda mûsikî terimleri kullanılarak yazılmış güzel bir manzûme sona eklenmiştir. Bazı beyitlerde birden fazla mûsikî terimi geçtiği için, aynı beyti bir kaç yerde örnek olarak kullanmak zorunda kaldık. Şimdi bu terimleri sırasıyla veriyoruz:

ACEM : (Turk mûsikîsinde bir mürekkep makam adı).

Bezm-gâh içre *mey-i savt-ı acem*
Ke's-i *tanbûru* eder sâgar-ı Cem (Kasideler, s.92)

Hem *acem* hûb u *aşîrânı* da hûb
Besteler anda serâpâ mergûb (Kasideler, s.92)

ÂHENK : (Sazların kiriş, tel, boru gibi ses veren kısımlarının veya insan sesinin belli bir sese göre ayarlanması. Çalıp çağırıp söyleme, cunbuş etme).

Etse *âheng-ı horâsân* dilber
Âdemî şâh-ı Horâsân eyler (Kasideler, s.92)

Savt-ı dıl-keşten açık gitme gönul
Örtülüce gerek *âheg-i dühül* (Kasideler, s.93)

Bezm-i gülşende ki *mutrib* elini *çenge* kodu
Nağmesin savt-ı hezâr ile bir *âhenge* kodu (Gazeller,s.48)

Pîr-i çengî-i *muhâlif-negamât-ı* gerdûn
Sâz-kârında komaz kimsenin *âheng-ı* nizâm (Tarihler, s.10)

ARABÂN : (Turk mûsikîsinde bir şed makam adı).

Terk-i darb ile makâm-ı arabân
Beste olsa üzülür bu dil u cân (Kasideler, s.93)

ARAZBÂR : (Türk mûsikîsinin en eski makamlarından biri).

Kıl *arazbâr* ile aşkı inhâ
Arz-ı bâr olmasın ol şûha dilâ (Kasideler, s.92)

ASMA KARAR : (Türk mûsikîsinde bir eser içinde yapılan geçici karar).

Servden tâke konup fâhte ettikte *makâm*
Râsttan eyledi bir şu'be ile *asma karâr* (Kasideler, s.47)

AŞİRÂN : (Hüseynî-aşîrân perdesinin ve makamının kısaltılmış şekli).

Hem *acem* hûb u *aşîrânı* da hûb
Besteler anda serâpâ mergûb (Kasideler, s.92)

Büselik ile aşîrân edicek
Şevk ile *raksa* gelir heft felek (Kasideler, s.93)

Güş olundukça *aşîrâne nevâ*
Şevk olur dilde nevânev peydâ (Kasideler, s.93)

ÂVÂZ/ÂVÂZE : (1 Ses. 2.Eskî mûsikî nazariyât kitaplarında makamların sınıflandırılması için kullanılan bir terim).

Olur *âvâz*-ı *nevâ* rûha gîdâ
Dinlese âşık-ı bî-berg ü nevâ (Kasideler, s.92)

Eder oldukça du-beyt *âvâze*
Kohne ebyâtı *bayâtî* tâze (Kasideler, s.92)

Kıl o perçemle sıyeh-mest *âvâz*
Bezmi meyde ederek ey şeh-ı nâz (Kasideler, s.93)

Etme dıldâra *muhayyerde* niyâz
Çıkmasın *sünbüle*ye çak *âvâz* (Kasideler, s.93)

Kûdek-i nağmeye *âvâz* hüzzâm
Tâze rabtıyla eder *şedd*-ı hırâm (Kasideler, s.94)

Zâhidâ kaz çıkar eylerken *sâz*
Kır çıkar var mı gör onda *âvâz* (Kasideler, s.94)

Eyler zuhûr şu'le-i *âvâz*-ı *sâz*da
Bâd-ı latîf dâmen-ı *mızrâb*dan furûğ (Gazeller,s.24)

Buzürg u kûçeği dil-*beste*-i *âvâz*ı edip
Dilde olmuş ıdı sermâye-dih-ı şevk u garâm (Tarihler, s.10)

BABA TÂHİR : (1010 H./1601 M. yılında Hemedan'da olen İranlı bir mutasavvîf şâir. Aynı adla Türk mûsikisinde bir basit makam).

Demlenip feyz-ı *Baba Tâhir*'den
Nâyı etti nefes oğlu *neyzen* (Kasideler, s.92)

BAYATÎ : (Türk mûsikisinde çok eski, çok kullanılmış basit makamlardan biri).

Eder oldukça dü-beyt *âvâze*
Kohne ebyâtı *bayâtî* tâze (Kasideler, s.92)

BEM (BÂM): (Kanun, tanbur gibi çalgılara takılan kalın tel. Çoğu kere zîr ü bem diye kullanılır).

Geh pîr-i sipihrin eline súbha-i pervîn
Geh *sâz*-ı kef-i zuhrede *zîr* ü *bem*-ı ışkam (Kasideler, s.14)

Zîr u bemle negam-ı zîr-keşîd
Verdi *râmîş-gere* sad şevk-ı cedîd (Kasideler, s.92)

BER-BAT (BARBET) : (Sasaniler devrı İran'ının kopuza benzeyen unlu çalgısı).

Çal taşa bün-ı şîşe-i nâmûs ile nengı
Mutrib kerem et sen dahi *çal berbat-ı çengi* (Kasideler, s.14)

BESTE : (Şarkının makam ve âhengi)

İsfahân olsa murabba' beste
Çâr-bâğ ıçre olur gul-deste (Kasideler, s.91)

Hem *acem* hûb u *aşîrânı* da hûb
Besteler anda serâpâ mergûb (Kasideler, s.92)

Çalındı zîr-i kilim-i hafâda *tabl-ı* umûr
Belirmedı *negamât-ı* hafıyye-i rüşvet

Karârgâh-ı *makâm-ı rehâvî*dir şimdi
Frenk-çîn usûlüne *bestedir* devlet (Gazeller, s.56)

Büzürg ü kûçeği dil-*beste-i âvâzı* edip
Dilde olmuş idi sermâye-dih-ı şevk u garâm (Tarihler, s.10)

BESTE-NİGÂR : (Türk mûsikisinde en eskı makamlardan biri).

Etme feryâd u figân ey dil-i zâr
Etse de kâkülüne *beste-nigâr* (Kasideler, s.93)

BÛSELİK : (Türk mûsikisinde basit makamlardan birı).

Bûselik nağmesin etti cânân
Ağzını öpeceğim geldi hemân (Kasideler, s.93)

Bûselik ile *aşîrân* edicek
Şevk ile *raksa* gelir heft felek (Kasideler, s.93)

Terk-i *darb* ile *makâm-ı arabân*
Beste olsa üzülür bu dil ü cân (Kasideler, s.93)

Ger *muhayyerde* edersen cânâ
Bûselikten gelir *uşşâka sadâ* (Kasideler, s.93)

Bılırken gül-ızârım *bûselikten* hazzeder uşşâk
O *şehnâz* iledir ey hâce *gerdâniyyeden* alçak (Gazeller,s.65)

Dehânın *nağme*-perdâz eyledikte ettim istıfsâr
Sorarsan bu *makâmı bûseliktir* dedi ol dıldâr (Gazeller,s.63)

BÜZÜRK / BÜZRÜK : (Türk mûsikîsinde en eski mürekkep makamlardan biri).

Büzürg âgâz edince cânân
Büzürg ü küçeği eyler hayrân (Kasideler, s.92)

ÇALMAK : (Her hangi bir muzık âletini seslendirmek).

Çal taşa bün-i şîşe-i nâmûs ile nengi
Mutrib kerem et sen dahi *çal ber-bat-ı çengi* (Kasideler, s 14)

Çalındı zîr-ı kilîm-i hafâda *tabl-ı* umûr
Belirmedi *negamât-ı* hafıyye-i rüşvet

Karârgâh-ı *makâm-ı rehâvî*dir şimdi
Freng-çîn usûlüne *bestedir* devlet (Gazeller, s.56)

ÇÂRGÂH : (Türk mûsikîsinde "I" numaralı basıt makam).

Merdüm-ı yek-tenedir nâdır ıdı mânendi
Çâr-gâh üzre *sürûd* edeli bu heft ecrâm (Tarihler, s.10)

Çârgâh oldu hoş âyende *makâm*
Her *murabba'* olur anıla benâm (Kasideler, s.92)

ÇENG : (Türk mûsikîsinde vaktiyle kullanılmış, bugün terkedilmiş bir çeşit saz).

Çal taşa bün-i şîşe-i nâmûs ile nengi
Mutrib kerem et sen dahi *çal ber-bat-ı çengi* (Kasideler, s 14)

Bezm-ı gulşende kı *mutrib* elini *çenge* kodu
Nağmesin savt-ı hezâr ile bir *âhenge* kodu (Gazeller,s.48)

Neystânun çalındı benzi dem-serdî-i sermâdan
Ham etdi pîr-i çengî-i şitâ eşcârı *çeng-âsâ* (Kasideler, s.101)

Be-inhinâ-yı kad-i *çeng* ü râstîn-*negamât*
Be-sîne-kûpî-i *tanbûr* u nâlehâ-yı *rebâb* (Kasideler, s.76)

Bu dem-ı zevk ü safâda görünen sanma hilâl
Çeng der-dest olup *mutrib-ı* gerdûn *raksân* (Kasideler,s.61)

Bezm-i gulşende kurup nahl-ı gülü *çeng* edicek
Başladı *nağmelere* murg-ı *terennüm*-mu'tâd (Kasideler, s.17)

Râh-ı tahkîkde bî-kayd-ı mecâz
Haddî-ı nâka-ı *çeng* oldu *hicâz* (Kasideler, s.93)

ÇÛB :

*Mızrâb*da mı *çûb*da mı *mûda* mı te'sîr
Zâhid bunu fehm et ko yeter kîl ile kâli (Kasideler, s.14)

ÇÛBEK : (Davul tokmağı, sopa. çomak).

Def' eyle meded *çûbek-i santûr* ile dilden
Darb eyle *usûl*yle ser-ı şahs-ı melâli (Kasideler, s.14)

DARB : (Vuruş. XV. asır Türk mûsikîsinde bir form)

Def' eyle meded *çûbek-i santûr* ile dilden
Darb eyle *usûl*yle ser-i şahs-ı melâli (Kasideler, s.14)

Terk-i *darb* ile *makâm-ı arabân*
Beste olsa üzülür bu dil ü cân (Kasideler, s.93)

DEF : (Zilli ve pullu bir çembere geçirilmiş deriden ibaret çalgı, tef)

Mutrib ele al *nây-ı* pesendîde-makâli
Germ eyle *def-âsâ* dil-i berhem-zede-hâli (Kasideler, s.14)

Zühre ile *negamât-ı mâhûr*
Kızdırıp *deff* ini mâhın tefhûr (Kasideler, s.91)

Bî-*def* ü *nây* u *rebâb* olmak iledir Sâmiyâ
Hücreinde zühd-i huş ile günâh-ı mevlevî (Gazeller,s.47)

Hâce şâyân idi olmaklığa şâkirdi anın
Hemçü-*def* ana sezâ halka-be-gûş olsa gulâm (Tarihler, s.10)

DEM: (1.Ney'in en pest sekizlisindeki sesler.2.Her hangi bir nağmeye sürekli şekilde eşlik eden esler).

Dâm-ı zülfü dilin *makâmı* gıbı
Dem çeker *evc-ı* gam hamâmî gibi (Gazeller,s.46)

DEVİR / EDVAR : (Türk mûsikîsinde daha çok büyük ölçüler ve peşrevler için kullanılan bir terim. Edvâr, dev(i)r'in çoğuludur).

*Devr usûl*üyle ser-âğâz edeli *mutrib-ı* çarh
Gelmedi hîş-*nefes* böyle *muğannî-i* benâm (Tarihler, s.10)

Oldu ber-aks-ı *usûl* harekât-ı devrân
Sâz-ı bahtım gibi bî-câ *negam-ı edvârı* (Kasideler, s.45)

DİL-KEŞ : (Türk mûsikîsinde bir mürekkep makam).

*Savt-ı dil-keş*ten açık gitme gonül
Örtülüce gerek *âheg-i dühül* (Kasideler, s.93)

DİL-SÛZ : (Türk mûsikîsinde tahminen 6 asırlık bir mürekkep makam adı).

Negamât ile edip azm-ı *hisâr*

Oldu *dil-sûz*-ı neşâta dızdâr (Kasideler, s.93)

DÜGÂH : (Türk mûsikîsinde bir mürekkep makam adı).

Etse tahrîk *dügâh*ıyla *negam*

İki telliye doner şakk-ı kalem (Kasideler, s.92)

DÜHÛL : (Davul)

Savt-ı *dil-keşten* açık gitme gönul

Örtülüce gerek *âheg*-ı *dühül* (Kasideler, s.93)

EVC : (Türk mûsikîsinde bir murekkep makam adı).

Makâm-ı evc şâh-ı gülde *taksîm*-i neşât eyler

Ne *nağme* etse teklîf istemez bülbül *muhayyerdir* (Kasideler, s.54)

Nağme alçaklığı ko ey zâhıd

Evc-i ma'nâdan olur hep vârid (Kasideler, s.94)

Dâm-ı zülfü dilin *makâmı* gibı

Dem çeker *evc-i* gam hamâmî gibı (Gazeller, s.46)

*Râst*dır terk edicek *savt*-ı *segâh*ı târîh

Evc-i me'vâda Muezzin Çelebî bula *makâm* (Tarihler, s.10)

EVTÂR : (Yaya gerilmiş kirişler, ipler, teller).

Sûret-ı kâse-i *tanbûra* donup kûh-ı girân

Tişe *mızrâb* u reg-i seng olur *evtârı* (Kasideler, s.43)

FRENK-ÇİN : (Türk mûsikîsinde bir küçük usûl).

Çalındı zîr-ı kılîm-ı hafâda *tabl*-ı umûr

Belirmedi *negamât*-ı hafîyye-ı ruşvet

Karârgâh-ı *makâm-ı rehâvî*dir şımdı

*Frenk-çîn usûl*üne *bestedir* devlet (Gazeller, s.56)

GERDÂNİYE : (Türk mûsikîsinde bir murekkep makam).

Etse *gerdâniye*den yâr âğâz

Sarılr boynuna bâzû-yı nıyâz (Kasideler, s.93)

Bılırken gül-ızârım *büselikten* hazzeder *uşşâk*

O *şehnâz* iledir ey hâce *gerdâniyeden* alçak (Gazeller, s.65)

GÜL-DESTE : (Türk mûsikîsinde bir murekkep makam adı).

İsfahân olsa *murabba'* beste

Çâr-bâğ içre olur *gül-deste* (Kasideler, s.91)

HÂCE (ABDÛLKADİR MERÂĞÎ):

Hâce şâyân ıdı olmaklığa şâkırdı anın
Hemçu-*def* ana sezâ halka-be-güş olsa gulâm (Tarihler, s.10)

HİCÂZ : (Turk mûsikisinde 8 numaralı basit makam).

Râh-ı tahkîkde bî-kayd-ı mecâz
Haddî-ı nâka-i *çeng* oldu *hicâz* (Kasideler, s.93)

HİSÂR : (Türk mûsikîsinin en eskı murekkep makamlarından birı).

Negamât ile edıp azm-ı *hisâr*
Oldu dıl sûz-ı neşâta dızdâr (Kasideler, s.93)

HORÂSÂN : (Turk mûsikisinde bir murekkep makam adı).

Etse *âheng-ı horâsân* dilber
Âdemî şâh-ı Horâsân eyler (Kasideler, s.92)

HUNYÂ-GER : (Şarkıcı. Çoğulu hunyâ-gerân'dır).

Sâmî *bülend-perde-ı sâz-ı* mahabbeti
Hunyâ-gerân-ı aşk *muhayyerde* eylemiş (Gazeler,s.23)

HÛZÎ : (Turk mûsikisinde bir murekkep makam adı).

Pür-safâ etti *makâm-ı hûzî*
Havza-ı kalb-ı gumûm-endûzı (Kasideler, s.92)

HÛMÂÿFN : (Türk mûsikisinde bir murekkep makam adı).

Negamât etse humâyûna *karâr*
Görünür bâl-i Humâ *mûsikâr* (Kasideler, s.92)

HÛSEYNÎ :

Ger *hüseynî*yı bileydi zuhhâd
Gayrı etmezdi Yezîdâne ınâd (Kasideler, s.92)

Nağme-ı vahye *hüseynî* bâ-necd
Seyyid-i kavme verir hâlet-ı vecd (Kasideler, s.92)

HÛZZÂM :

Kûdek-i nağmeye âvâz *hüzzâm*
Tâze rabtıyla eder *şedd-ı* hırâm (Kasideler, s.94)

IRAK : (Turk mûsikisinde bir murekkep makam adı).

Bır *muhâlif negam* etse ne *ırâk*
Pur olur kungure-ı seb'-tıbâk (Kasideler, s.93)

ISFAHÂN : (Turk mûsikisinde bir murekkep makam adı).

Isfahân olsa *murabba'* beste
Çâr-bâğ içre olur *gül-deste* (Kasideler, s.91)

İKİ TELLİ : (Vaktiyle Anadolu'da kullanılan çift telli bir çeşit bağlama)

Etse tahrîk *dügâh*ıyla *negam*

İki telliye döner şakk-ı kalem (Kasideler, s.92)

KÂNÛN: (Fârâbî'nin icad ettiği söylenilen, bir koşesi kesik dik dotrgen şeklinde ve dizler üzerinde parmaklarla çalınan bir çalgı).

Nakş-ı *kânûn*-ı felek böyledir eyler la-büd

Ömrün âğgâzını *zîr*-efgen-i *muzrâb*-ı hitâm (Tarihler, s.10)

Perdesi var *sâz*-veş bir turfe şey

Lîk ne *tanbûr* u ne *kânûn* ne *ney* (Kasideler,s.104)

KÂR : (Türk mûsikîsinin en tantanalı din dışı formu).

Kârı sultânî irâk olsa bile

İştihâr âfet olur cân u dile (Kasideler, s.93)

KARÂR : (Kürk mûsikîsinde bir makamın seyrinin bitişi).

Negamât etse *hümâyûna* karâr

Görünür bâl-i Humâ *mûsikâr* (Kasideler, s.92)

Bi't-tab' *zemzeme*-i *kürdîden*

Hazz eder nerm *karâr*ın ışıden (Kasideler, s.93)

Etti *sâz*-ı kalem-i nâdire-kâr

Sâmıyâ *nağme*-i temmetle *karâr* (Kasideler, s.94)

KÛÇEK : (Türk mûsikîsinin en eski mürekkep makamlarından biri).

Nağme kim beslemedir *kûçekten*

Oldu bir na'ra ile *perde*-şiken (Kasideler, s.92)

Büzürg ü *kûçeği* dil-beste-i âvâzı edip

Dilde olmuş idi sermâye-dih-i şevk u garâm (Tarihler, s.10)

KÜRDİ : (Türk mûsikîsinin 3 numaralı basit makamı).

Bi't-tab' *zemzeme*-i *kürdîden*

Hazz eder nerm *karâr*ın ışıden (Kasideler, s.93)

MÂHÛR : (Türk muzîğinin en eski makamlarından biri adıdır).

Zühre ile *negamât*-ı *mâhûr*

Kızdırıp *deff* ını mâhın tefhûr (Kasideler, s.91)

MAKÂM : (Bir durak ile bir güçlünün etrafında, onlara bağlı olarak toplanmış ses dizisi)

İbtidâ *râst* ile buldu nızâm

Elif-i evvel-ı tertîb-ı *makâm* (Kasideler, s.91)

Pür-safâ etti *makâm-ı hûzî*
Havza-i kalb-i gumûm-endûzı (Kasideler, s.92)

Çâr-gâh oldu hoş âyende *makâm*
Her *murabba'* olur anınla benâm (Kasideler, s.92)

Terk-i darb ile makâm-ı arabân
Beste olsa üzüdür bu dıl ü cân (Kasideler, s.93)

Dehânın *nağme*-perdâz eyledikte ettim istıfsâr
Sorarsan bu *makâmı bûseliktir* dedi ol dildâr (Gazeller, s.63)

Çalındı zîr-i kilîm-i hafâda *tabl-ı* umûr
Belirmedi *negamât-ı* hafıyye-ı rüşvet

Karârgâh-ı *makâm-ı rehâvî*dir şımdı
Freng-çîn usûlüne *bestedir* devlet (Gazeller, s.56)

Dâm-ı zülfü dilin *makâmı* gibi
Dem çeker *evc-i* gam hamâmî gibi (Gazeller,s.46)

*Râst*dir terk edicek *savt-ı segâhı* târih
Evc-ı me'vâda Müezzîn Çelebi bula *makâm* (Tarihler. s.10)

Mûsikîde hele bir *perdede* üstâd idi kim
Zuhreye kâdir idi etmeğe ta'lîm-i *makâm* (Tarihler, s.10)

Makâm-ı evc şâh-ı gülde *taksîm-ı* neşât eyler
Ne *nağme* etse teklîf istemez bülbül *muhayyerdir* (Kasideler,s.54)

Servden tâke konup fâhte ettikte *makâm*
Râsttan eyledi bir şu'be ile *asma karâr* (Kasideler, s.47)

MEY : (Doğu Anadolu'da nefesli bir halk sazı).

Bezm-gâh içre *mey-i savt-ı acem*
Ke's-i *tanbûru* eder sâgar-ı Cem (Kasideler, s.92)

MIZRÂB :

*Mızrâb*da mı *çûb*da mı *mûda* mı te'sîr
Zâhîd bunu fehm et ko yeter kîl ile kâlî (Kasideler, s.14)

Târ-ı nefes keşîde-i *tanbûr-ı* sînedir
Mızrâb-ı nev-*terennüm-i* endîşedir zebân (Gazeller,s.34)

Eyler zuhûr şu'le-i *âvâz-ı sâz*da
Bâd-ı latîf dâmen-ı *mızrâb*dan furûğ (Gazeller,s.24)

Nakş-ı *kânûn*-ı felek böyledir eyler la-bud
Omrun âğâzını *zîr*-efgen-ı *mızrâb*-ı hitâm (Tarihler, s.10)

Sûret-ı kâse-i *tanbûra* donup kûh-ı gırân
Tîşe *mızrâb* u reg-i seng olur *evtârı* (Kasideler, s.43)

MİYÂN : (Turk mûsikîsinde, mûsikî eserlerinin orta hânesi).

Fikrî *zîr-efken* olup kasd etmez.
Aşağı doğru *miyân*dan gıtmez (Kasideler, s.93)

MÛ : (Kıl, tel).

*Mızrâb*da mı *çûb*da mı *mûda* mı te'sîr
Zâhîd bunu fehm et ko yeter kîl ile kâli (Kasideler, s.14)

MUGANNÎ : (Tegannî eden sanatkâr, hânende, bir nevî şarkıcı).

Ger *mugannî* ede âheng-ı *sabâ*
Devha-ı dilde olur gonce-guşâ (Kasideler, s.92)

*Devr usûl*uyle ser-âğâz edeli *mutrib*-ı çarh
Gelmedi hõş-*nefes* boyle *muğannî*-ı benâm (Tarihler, s.10)

MUHÂLİF : (Turk mûsikîsinde en az 5,5 asırlık bir makam adı).

Bir muhâlîf negam etse ne ırâk
Pur olur kungüre-ı seb'-tıbâk (Kasideler, s.93)

Pîr-ı çengî-i *muhâlîf-negamât*-ı gerdûn
*Sâz-kâr*ında komaz kimsenin *âheng*-ı nızâm (Tarihler, s.10)

MUHAYYER :

Sâmî *bülend-perde*-i *sâz*-ı mahabbetü
Hunyâ-gerân-ı aşk *muhayyerde* eylemiş (Gazeler,s.23)

Makâm-ı evc şâh-ı gülde *taksîm*-i neşât eyler
Ne *nağme* etse teklîf istemez bulbül *muhayyer*dır (Kasideler,s.54)

O dem *uşşâkı muhayyer* eyle
Nâil et zevkî olursa *neyle* (Kasideler, s.93)

Ger *muhayyerde* edersen cânâ
*Bûselik*ten gelir *uşşâka sadâ* (Kasideler, s.93)

Etme dildâra *muhayyerde* niyâz
Çıkmasın *sünbüle*ye çak *âvâz* (Kasideler, s.93)

MURABBA' : (Bestenin Turk mûsikîsindeki eski adı).

İsfahân olsa murabba' beste
Çâr-bâğ içre olur *gül-deste* (Kasideler, s.91)

Çârgâh oldu hoş âyende *makâm*
Her *murabba'* olur anınla benâm (Kasideler, s.92)

MÛSİKÂR : (Turk mûsikîsinde nefesli bır saz).

Benzedi pençe-i *mutrib*deki *mûsikâra*
Tîr-keşte görünen tîr-ı müretteb-sûfâr (Kasideler, s.49)

Bülbülün lânesıdır kâse-i *tanbûra* bedel
Tayerân etse olur şekl-i peri *mûsikâr* (Kasideler, s.47)

Etti âvîhte zuhhâd-ı vera'-pîşe bu dem
Gerden-i zuhde hamâil gibi *mûsikârı* (Kasideler, s.22)

Çemende pey-rev olur bulbulun *terennümüne*
Guşâyış-ı per-ı kumrî çu-şekl-ı *mûsikâr* (Kasideler, s.22)

Negamât etse humâyûna *karâr*
Görünür bâl-ı Hü mâ *mûsikâr* (Kasideler, s.92)

MÛSİKÎ : (Mûzik).

Olur ey zâhıd-i bî-tab' u mezâk
*Mûsikî*den mütelezzız uşşâk (Kasideler, s.92)

Mûsikî râhatü'l-ervâh oldu
Rûh her kâlib-ı eşbâh oldu (Kasideler, s.93)

*Mûsikî*de hele bır *perdede* ustâd ıdı kim
Zuhreye kâdır ıdı etmeğ ta'lîm-ı *makâm* (Tarihler, s.10)

MUTRİB: (Çalgıcı, şarkıcı).

Mutrib ele al *nây*-ı pesendîde-makâlî
Germ eyle *def*-âsâ dil-ı berhem-zede-hâlî (Kasideler, s.14)

Çal taşa bün-i şîşe-i nâmûs ile nengı
Mutrib kerem et sen dahı *çal ber-bat-ı çengi* (Kasideler, s.14)

Mutrib-ı hâme eder sad cevelân
Semt-ı *nikrîze* gidince *raksân* (Kasideler, s.91)

Mutrib ettıkçe *nihâvendî* surûd
Büy te'sîri verir *nağme*-ı *ûd* (Kasideler, s.92)

Zîr-gû olsa da *mutrib* meselâ
Zîrgûle eder anı bâlâ (Kasideler, s.93)

Bezîm-i gülşende kî *mutrib* elini *çenge* kodu
Nağmesın savt-ı hezâr ile bir *âhenge* kodu (Gazeller,s.48)

*Devr usûlü*yle ser-âğâz edeli *mutrib*-i çarh
 Gelmedi hôş-*nefes* böyle *muğannî*-i benâm (Tarihler, s.10)

Bu dem-i zevk ü safâda görünen sanma hilâl
Çeng-der-dest olup *mutrib*-i gerdûn *raksân* (Kasideler,s.61)

Benzedi pençe-i *mutrib*deki *mûsikâra*
 Tîr-keşte görünün tîr-i müretteb-sûfâr (Kasideler, s.49)

NAĞME / NEGAM / NEGAMÂT :

Feyz-i *negam*-ı sâmia-sûz eyle zebânın
 Âteşlere yak sîne-i uşşâk-ı cemâlî (Kasideler, s.14)

Te'sîrini inkâr edemem *nağme*-i *sâzın*
 Lutf eyler iken cân u dile cezbe-i hâlî (Kasideler, s.14)

Nây-ı şekerîn-*nağme* eder halka-i gûşu
 Kand-i kasab-ı sükker-i hâlât-ı meâlî (Kasideler, s.14)

Zuhre ile *negamât*-ı *mâhûr*
 Kızdırıp *deff* ini mâhın tefhûr (Kasideler, s.91)

Nağme-i *selmek* ile subh u mesâ
 Silmek ister dili mir'ât-âsâ (Kasideler, s.91)

Negamât etse *hümâyûna* karâr
 Görünür bâl-i Hümâ *mûsikâr* (Kasideler, s.92)

Mutrib ettikçe *nihâvend i sürûd*
 Bûy te'sîri verir *nağme*-i *ûd* (Kasideler, s.92)

Etse tahrîk *dügâhı*yla *negam*
İki telliye döner şakk-ı kalem (Kasideler, s.92)

Nağme kım beslemedir *kûçekten*
 Oldu bir na'ra ile *perde*-şiken (Kasideler, s.92)

Nağme-i vahye *hüseynî* bâ-necd
 Seyyid-i kavme verir hâlet-i vecd (Kasideler, s.92)

Zîr ü bemle negam-ı *zîr-keşîd*
Verdi *râmîş-gere* sad *şevk-i cedîd* (Kasideler, s.92)

Bûselik nağmesin etti cânân
Ağzını öpeceğim geldi hemân (Kasideler, s.93)

Negamât ile edip azm-i *hisâr*
Oldu *dil-sûz*-ı neşâta dizdâr (Kasideler, s.93)

Bir *muhâlif negam* etse ne irâk
Pür olur küngüre-i seb'-tübâk (Kasideler, s.93)

Nağme üslûb-ı *segâh* ile eder
Gûştan hûşa edip rûha eser (Kasideler, s.93)

*Kûdek-i nağme*ye âvâz hüzzâm
Tâze rabtıyla eder *şedd-i* hırâm (Kasideler, s.94)

Nağme alçaklığı ko ey zâhid
Evc nâ'nâdan olur hep vârid (Kasideler, s.94)

Sâlik-i meretebe-i aşk hemîn
*Nağme*dir bedraka-i râh-ı yakîn (Kasideler, s.94)

Dehânın *nağme*-perdâz eyledikte ettim istifsâr
Sorarsan bu *makâmı bûseliktir* dedi ol dildâr (Gazeller,s.63)

Etti *sâz*-ı kalem-i nâdire-kâr
Sâmiyâ *nağme*-i temmetle *karâr* (Kasideler, s.94)

Çalındı zîr-i kilîm-i hafâda *tabl*-ı umûr
Belirmedi *negamât*-ı hafiyeye-i rüşvet

Karârgâh-ı *makâm-ı rehâvîdir* şimdi
Frençîn usûlüne bestedir devlet (Gazeller, s.56)

Bezm-i gülşende ki *mutrib* elini *çenge* kodu
Nağmesin savt-ı hezâr ile bir *âhenge* kodu (Gazeller,s.48)

Pîr-i çengî-i *muhâlif-negamât*-ı gerdûn
*Sâz-kâr*ında komaz kimsenin *âheng*-i nizâm (Tarihler, s.10)

Nağmesi râhatü 'l-ervâh-ı kulûb-i uşşâk
Dilde kalmazdı *nevâsıyla* nühüfte âlâm (Tarihler, s.10)

Be-inhinâ-yı kad-i **çeng** ü râstîn-**negamât**
Be-sîne-kûpî-i **tanbûr** u nâlehâ-yı **rebâb** (Kasideler, s.76)

Makâm-ı evc şâh-ı gülde **taksîm-i** neşât eyler
Ne **nağme** etse teklîf istemez bülbül **muhayyerdir** (Kasideler, s.54)

Gayrı murgân edemez **nağmesinin** binde birin
Hüsn-i **savt** ile olup vâhid-i ke'l-elf hezâr (Kasideler, s.47)

Sâzdır her giyeh-i tâze kenâr-ı cûda
Bâdî-i **nağme** olup ana nesîm-i eshâr (Kasideler, s.47)

Oldu ber-aks-i **usûl** harekât-ı devrân
Sâz-ı bahtım gibi bî-câ **negam-ı edvârı** (Kasideler, s.45)

Bezm-i âlem o kadar pür **negam-ı** behcet kim
Etse Ferhâd bu eyyâmda nâhun-kârî (Kasideler, s.42)

Bezm-i gülşende kurup nahl-i gülü **çeng** edicek
Başladı **nağmelere** murg-ı **terennüm**-mu'tâd (Kasideler, s.17)

NEFES / ENFÂS : (Türk tasavuf mûsikisinde bir şekil).

Edicek azm-i reh-i **nîşâbûr**
Oldu şeh-râh-ı **nefes** nakş-ı sûtûr (Kasideler, s.91)

Rekb olur kâfile-sâlâr-ı havâs
Yürür anunla katâr-ı **enfâs** (Kasideler, s.92)

Târ-ı nefes keşîde-i **tanbûr-ı** sînedir
Mızrâb-ı nev-terennüm-i endîşedir zebân (Gazeller.s.34)

Sîne çün-kâse-i **tanbûr** olur elbette tehî
Olup işkeste bu **târ-ı nefes-i** süst-kıyâm (Tarihler, s.10)

Devr usûlüyle ser-âğâz edeli **mutrib-i** çarh
Gelmedi hoş-**nefes** böyle **muğannî-ı** benâm (Tarihler, s.10)

NEVÂ : (Türk mûsikîsinin 7 numaralı basit makamı).

Olur **âvâz-ı nevâ** rûha gıdâ
Dinlese âşık-ı bî-berg ü nevâ (Kasideler, s.92)

Gûş olundukça **aşîrâne nevâ**
Şevk olur dilde nevânev peydâ (Kasideler, s.93)

Nağmesi râhatü'l-ervâh-ı kulûb-ı uşşâk
Dilde kalmazdı **nevâsıyla** nühüfte âlâm (Tarihler, s.10)

NEVRÛZ : (Türk mûsikîsinde en az 7 asırlık bir mürekkep makam).

Gelse ol şûh-ı müberka'-ruhsâr
Dem-i *nevrûz* açılır *zûlf-i nigâr* (Kasideler, s.92)

NEY / NÂÛ :

Mutrib ele al *nây-ı* pesendîde-makâlî
Germ eyle *def-âsâ* dil-i berhem-zede-hâli (Kasideler, s.14)

Nây-ı şekerîn-*nağme* eder halka-i gûşu
Kand-i kasab-ı sükker-i hâlât-ı meâli (Kasideler, s.14)

Demlenip feyz-i *Baba Tâhir*'den
Nâyı etti nefes oğlu *neyzen* (Kasideler, s.92)

O dem *uşşâkı muhayyer* eyle
Nâil et zevki olursa *neyle* (Kasideler, s.93)

Bî-*def* ü *nây* u *rebâb* olmak iledir Sâmiyâ
Hücreinde zühd-i huşk ile günâh-ı mevlevî (Gazeller,s.47)

Edemez aşkı nüहुfte dil-i zâr
Ney gibi nâlesin eyler izhâr (Kasideler, s.92)

Perdesi var *sâz*-veş bir turfe şey
Lîk ne *tanbûr* u ne *kânûn* ne *ney* (Kasideler,s.104)

NEYZEN : (Ney çalan).

Demlenip feyz-i *Baba Tâhir*'den
Nâyı etti nefes oğlu *neyzen* (Kasideler, s.92)

NİHÂVEND : (Türk müziğinin en eski makamlarından biri).

Mutrib ettikçe *nihâvend i sürûd*
Bûy te'sîri verir *nağme-i ûd* (Kasideler, s.92)

NİKRİZ : (Türk mûsikîsinde bir mürekkep makam adı).

Mutrib-i hâme eder sad cevelân
Semt-i *nikrîze* gidince *raksân* (Kasideler, s.91)

Semt-i *nikrîze* edip vaz'-ı kadem
Ne giriz eyledi üstâd-ı kalem (Kasideler, s.91)

NİŞÂBÛR : (Türk mûsikîsinde bir mürekkep makam adı).

Edicek azm-ı reh-i *nîşâbûr*
Oldu şeh-râh-ı *nefes* nakş-ı sûtûr (Kasideler, s.91)

PENÇGÂH: (Türk mûsikîsinde bir mürekkep makam adı).

Penc-gâh ile edip istînâs
Zevk-i bî-gâye bulur penc havâs (Kasideler, s.91)

PERDE : (Bir müzik parçasını meydana getiren seslerden her biri).

Nağme kim beslemedir *kûçekten*
Oldu bir na'ra ile *perde-şiken* (Kasideler, s.92)

Miftâh-ı kuhl-i beste-der-i dahmegâh-ı aşk
Vâ *sâz-ı perde-i dil-i pür-rîşedir* zebân (Gazeller,s.34)

Sohbet-i bî-edebân gûş-ı hırâş-ı dildir
Perdesiz sâzda hiç lutfu olur mu rakamın (Gazeller,s.26)

Sâmî *bülend-perde-i sâz-ı* mahabbeti
Hunyâ-gerân-ı aşk muhayyerde eylemiş (Gazeler,s.23)

Mûsikîde hele bir *perdede* üstâd idi kim
Zühreye kâdir idi etmeğe ta'lîm-i *makâm* (Tarihler, s.10)

Perdesi var *sâz-veş* bir turfe şey
Lîk ne *tanbûr* u ne *kânûn* ne *ney* (Kasideler,s.104)

RÂHATÜ'L-ERVÂH : (Türk mûsikîsinde bir mürekkep makam adı).

Mûsikî râhatü'l-ervâh oldu
Rûh her kâlib-ı eşbâh oldu (Kasideler, s.93)

Nağmesi râhatü'l-ervâh-ı kulûb-i uşşâk
Dilde kalmazdı *nevâsıyla* nühüfte âlâm (Tarihler, s.10)

RAKS :

Bu dem-i zevk ü safâda görünen sanma hilâl
Çeng-der-dest olup *mutrib-i gerdûn raksân* (Kasideler,s.61)

Mutrib-i hâme eder sad cevelân
Semt-i *nikrîze* gidince *raksân* (Kasideler, s.91)

Bûselik ile *aşîrân* edicek
Şevk ile *raksa* gelir heft felek (Kasideler, s.93)

RÂMÎŞ-GER : (Çalgıcı).

Zîr ü bemle *negam-ı zîr-keşid*
Verdi *râmîş-gere* sad *şevk-i cedîd* (Kasideler, s.92)

RÂST :

İbtidâ *râst* ile buldu nizâm
Elif-i evvel-i tertîb-i *makâm* (Kasideler, s.91)

*Râst*dır terk edicek *savt-ı segâhı* târîh
Evc-i me'vâda Müezzîn Çelebi bula makâm (Tarihler, s.10)

Servden tâke konup fâhte ettikte *makâm*
*Râst*tan eyledi bir şu'be ile *asma karâr* (Kasideler, s.47)

REBÂB :

Dil-beste-i *sâzîm* ü esîr-i mey-i nâbîm
Geh mevc-i şarâbîm ü gehî *târ-ı rebâbîm* (Kasideler, s.14)

(Biz saza gönül bağlamış, kırmızı şaraba tutsak olmuşuz. -Onun içın-
bazan şarap (denizinin) dalgası, bazan da rebabın teli (gibi)yiz.)

Bî-*def* ü *nây* u *rebâb* olmak iledir Sâmiyâ
Hücreesinde zühd-i huşk ile günâh-ı mevlvî (Gazeller,s.47)

Be-inhınâ-yı kad-i *çeng* ü *râstîn-negamât*
Be-sîne-kûpî-i *tanbûr* u nâlehâ-yı *rebâb* (Kasideler, s.76)

REHÂVÎ : (Türk mûsikisinde bir mürekkep makam adı).

Sâniyen oldu *rehâvî* hâvî
Feyz-i te'sîri be-kavl-i râvî (Kasideler, s.91)

Çalındı zîr-i kilîm-i hafâda *tabl*-ı umûr
Belirmedi *negamât*-ı hafıyye-i rüşvet

Karârgâh-ı *makâm-ı rehâvî*dir şimdi
Freng-çîn usûlüne bestedir devlet (Gazeller, s.56)

REKB : (Türk mûsikisinde bir mürekkep makam adı).

Rekb olur kâfile-sâlâr-ı havâs
Yürür anunla katâr-ı *enfâs* (Kasideler, s.92)

SABÂ :

Hıyâbâna döşetti bir çiçekli mahmil-i sebzî
Sabâ tertîb-i sâz-ı meclis-i şâhâne-güsterdir (Kasideler, s.55)

Ger *mugannî* ede âheng-i *sabâ*
Devha-i dilde olur gonçe-güşâ (Kasideler, s.92)

SADÂ :

Sâza verir sûz-ı *sadâ* hamr-ı mecâzîye safâ
Uşşâka dâğ-ı ibtilâ ma'sûka hâl-i müşğ-fâm (Kasideler, s.52)

Eder ısgâ-yı *sadâ*-yı *zâvîl*
Hüzün ü endûhu gönülden *zâil* (Kasideler, s.91)

Ger *muhayyerde* edersen cânâ
Bûselikten gelir *uşşâka sadâ* (Kasideler, s.93)

Sanma kim *hüsn-i sadâ* hâlfidir
Mâyê-i câzibe-i hâlfidir (Kasideler, s.93)

SANTÛR : (Türk mûsikîsinde bir telli çalgı).

Def' eyle meded *çûbek-i santûr* ile dilden
Darb eyle *usûliyle* ser-i şahs-ı melâli (Kasideler, s.14)

SAVT : (Eski Türk mûsikîsinde bir form adı).

Bezm-gâh içre *mey-i savt-ı acem*
Ke's-i *tanbûru* eder sâgar-ı Cem (Kasideler, s.92)

Dinle gel bezmde *savt-ı uzzâl*
Zülli *türkî* eyle de zâhid izz al (Kasideler, s.93)

Bezm-i gülşende ki *mutrib* elini *çenge* kodu
Nağmesin savt-ı hezâr ile bir *âhenge* kodu (Gazeller,s.48)

*Râst*dır terk edicek *savt-ı segâhı* târîh
Evc-i me'vâda Müezzîn Çelebi bula makâm (Tarihler, s.10)

Gayrı murgân edemez *nağmesinin* binde birin
Hüsn-i *savt* ile olup vâhid-i ke'l-elf hezâr (Kasideler, s.47)

Savt-ı dil-keşten açık gitme gönül
Örtülüce gerek *âheg-i dühül* (Kasideler, s.93)

SÂZ :

Dil-beste-i *sâzîm* ü esîr-i mey-i nâbîm
Geh mevc-i şarâbîm ü gehî *târ-ı rebâbîm* (Kasideler, s.14)

Te'sîrini inkâr edemem *nağme-i sâzın*
Lutf eyler iken cân u dile cezbe-i hâli (Kasideler, s.14)

Geh pîr-i sipihrin eline sübha-i pervîn
Geh *sâz-ı* kef-i zührede *zûr* ü *bem-i* ışkam (Kasideler, s.14)

Zâhidâ kaz çıkar eylerken *sâz*
Kır çıkar var mı gör onda *âvâz* (Kasideler, s.94)

Etti *sâz*-ı kalem-i nâdire-kâr
Sâmiyâ *nağme*-i temmetle *karâr* (Kasideler, s.94)

Miftâh-ı kufl-i beste-der-i dahmegâh-ı ışk
Vâ *sâz*-ı *perde*-i dil-i pür-rîşedir zebân (Gazeller,s.34)

Sohbet-i bî-edebân gûş-ı hırâş-ı dildir
*Perdesiz sâz*da hiç lutfu olur mu rakamın (Gazeller,s.26)

Eyler zuhûr şu'le-i *âvâz*-ı *sâz*da
Bâd-ı latîf dâmen-i *mızrâb*dan fûrûğ (Gazeller,s.24)

Sâmî *bürend-perde*-i *sâz*-ı mahabbeti
Hunyâ-gerân-ı aşk *muhayyerde* eylemiş (Gazeler,s.23)

Perdesi var *sâz*-veş bir turfe şey
Lîk ne *tanbûr* u ne *kânûn* ne, *ney* (Kasideler,s.104)

Sâza verir sûz-ı *sadâ* hamr-ı mecâzîye safâ
Uşşâka dâğ-ı ibtilâ ma'şûka hâl-i müşg-fâm (Kasideler, s,52)

*Sâz*dır her giyeh-i tâze kenâr-ı cûda
Bâdî-i *nağme* olup ana nesîm-i eshâr (Kasideler, s.47)

Oldu ber-aks-i *usûl* harekât-ı devrân
Sâz-ı bahtım gibi bî-câ *negam*-ı *edvârı* (Kasideler, s.45)

SÂZ-KÂR : (Türk mûsikisinde bir mürekkep makam adı).

Pîr-i çengî-i *muhâlif-negamât*-ı gerdûn
Sâz-kârında komaz kimsenin *âheng*-i nızâm (Tarihler, s.10)

SEGÂH : (Türk mûsikisinde bir mürekkep makam adı).

Nağme üslûb-ı *segâh* ile eder
Gûştan hûşa edip rûha eser (Kasideler, s.93)

*Râst*dır terk edicek *savt*-ı *segâhı* târîh
Evc-i me'vâda Müezzîn Çelebi bula *makâm* (Tarihler, s.10)

SELMEK : (Türk mûsikisinde bir mürekkep makam adı).

Nağme-i *silmek* ile subh u mesâ
Silmek ister dili mir'ât-âsâ (Kasideler, s.91)

SEMÂ' :

Çerh urup tennûre ile olsa ser-germ-i *semâ'*
Dûd-ı âh ile döner şemse cibâh-ı mevlevî (Gazeller,s.47)

SULTÂNÎ-IRAK : (Türk mûsikîsinde bir mürekkep makam adı).

Kârı sultânî-ırâk olsa bile
İştihâr âfet olur cân u dile (Kasideler, s.93)

SÜNBULE : (Türk mûsikîsinde bir mürekkep makam adı).

Etme dildâra *muhayyerde* niyâz
Çıkmasın *sünbüleye* çak *âvâz* (Kasideler, s.93)

SÜRÛD : (Şarkı, türkü).

Merdüm-i yek-tenedir nâdir idi mânendi
Çâr-gâh üzre *sürûd* edeli bu heft ecrâm (Tarihler, s.10)

Mutrib ettikçe nihâvend i sürûd
Bûy te'sîri verir *nağme-i ûd* (Kasideler, s.92)

ŞED : (Bir diziyi bulunduğu mevkiden bir başka perdeye nakletmek).

Kûdek-i nağmeye âvâz hüzzâm
Tâze rabtıyla eder *şedd-i hırâm* (Kasideler, s.94)

ŞEHNÂZ : (Türk mûsikîsinde bir mürekkep makam adı).

Bilirken gül-izârım *bûselikten* hazzeder uşşâk
O *şehnâz* iledir ey hâce *gerdâniyyeden* alçak (Gazeller,s.65)

ŞEVK-İ CEDÎD : (Türk mûsikîsinde bir mürekkep makam adı).

Zîr ü bemle negam-ı zîr-keşîd
Verdi *râmîş-gere* sad *şevk-i cedîd* (Kasideler, s.92)

TABL : (Davul).

Çalındı zîr-i kilîm-i hafâda tabl-ı umûr
Belirmedi *negamât-ı hafîyye-i rüşvet*

Karârgâh-ı *makâm-ı rehâvîdir* şimdi
Freng-çîn usûlüne bestedir devlet (Gazeller, s.56)

TAKSİM : (Türk mûsikîsinde saz veya sözle yapılan ve usûlsüz olan irticalî solo).

Makâm-ı evc şâh-ı gülde *taksîm-i neşât* eyler
Ne *nağme* etse teklîf istemez bülbül *muhayyerdir* (Kasideler,s.54)

TANBÛR :

Pürdür güher-i feyz ile sandûka-i *tanbûr*
Meyl-i dil-i uşşâk değıldir ana hâlî (Kasideler, s.14)

Bezm-gâh ıçre *mey-i savt-ı acem*
Ke's-ı *tanbûru* eder sâgar-ı Cem (Kasideler, s.92)

Târ-ı nefes keşîde-i *tanbûr-ı* sînedir
Mızrâb-ı nev-terennüm-i endîşedir zebân (Gazeller,s.34)

Sîne çün-kâse-i *tanbûr* olur elbette tehî
 Olup işkeste bu *târ-ı nefes-i* süst-kıyâm (Tarihler, s.10)

Perdesi var *sâz*-veş bir turfe şey
 Lîk ne *tanbûr* u ne *kânûn* ne *ney* (Kasideler,s.104)

Be-inhinâ-yı kad-i *çeng* ü râstîn-*negamât*
 Be-sîne-kûpî-i *tanbûr* u nâlehâ-yı *rebâb* (Kasideler, s.76)

Bülbülün lânesidir kâse-i *tanbûra* bedel
 Tayerân etse olur şekl-i peri *mûsikâr* (Kasideler, s.47)

Süret-i kâse-i *tanbûra* dönüp kûh-ı girân
 Tîşe *mızrâb* u reg-i seng olur *evtârî* (Kasideler, s.43)

TÂR : (1.Tel. 2.Türk mûsikîsinde bir mızraplı çalgı).

Dil-beste-ı *sâzîm* ü esîr-i mey-i nâbîm
 Geh mevc-i şarâbîm ü gehî *târ-ı rebâbîm* (Kasideler, s.14)

Târ-ı nefes keşîde-i *tanbûr-ı* sînedir
Mızrâb-ı nev-terennüm-i endîşedir zebân (Gazeller,s.34)

Sîne çün-kâse-i *tanbûr* olur elbette tehî
 Olup işkeste bu *târ-ı nefes-i* süst-kıyâm (Tarihler, s.10)

TERENNÛM / MÛTERENNİM: (Terennüm: Kâr, beste, semai gibi güfteli eserlere mahsus Türk mûsikîsinde klâsik ve büyük formlarda mülâzım veya nakarata tekâbül eden kısım. Mûterennim: Terennüm eden).

Leb-i dilber *mûterennim* oldu
 Gül izârı mütebessim oldu (Kasideler, s.92)

Târ-ı nefes keşîde-i *tanbûr-ı* sînedir
Mızrâb-ı nev-terennüm-i endîşedir zebân (Gazeller,s.34)

Bezm-i gülşende kurup nahl-i gülü *çeng* edicek
 Başladı *nağmeler*e murg-ı *terennüm*-mu'tâd (Kasideler, s.17)

Çemende pey-rev olur bülbülün *terennümüne*
 Güşâyîş-i per-i kumrî çü-şekl-i *mûsikâr* (Kasideler, s.22)

TÜRKÜ :

Dinle gel bezmde *savt-ı uzzâl*
Zülli *türkî* eyle de zâhid izz al (Kasideler, s.93)

ÛD :

Mutrib ettikçe *nihâvend i sürûd*
Bûy te'sîri verir *nağme-i ûd* (Kasideler, s.92)

USÛL : (Metod, ritm).

Def' eyle meded *çûbek-i santûr* ile dilden
Darb eyle *usûli*yle ser-i şahs-ı melâli (Kasideler, s.14)

Çalındı zîr-i kilîm-i hafâda tabl-ı umûr
Belirmedi *negamât-ı hafiyye-i rüşvet*
Karârgâh-ı *makâm-ı rehâvîdir* şimdi
Freng-çîn usûlüne bestedir devlet (Gazeller, s.56)

Devr usûlüyle ser-âğâz edeli *mutrib-i çarh*
Gelmedi hîş-*nefes* böyle *muğannî-i benâm* (Tarihler, s.10)

Oldu ber-aks-i *usûl* harekât-ı devrân
Sâz-ı bahtım gibi bî-câ *negam-ı edvârı* (Kasideler, s.45)

UŞŞÂK :

..O dem *uşşâkı muhayyer* eyle
Nâil et zevki olursa *neyle* (Kasideler, s.93)

Ger *muhayyerde* edersen cânâ
Bûselikten gelir *uşşâka sadâ* (Kasideler, s.93)

Etmesin nâle o gûne *uşşâk*
K'iştihârıyla dola Şâm u Irâk (Kasideler, s.93)

UZZÂL : (Türk mûsikîsinin 10 numaralı basit makam).

Dinle gel bezmde *savt-ı uzzâl*
Zülli *türkî* eyle de zâhid izz al (Kasideler, s.93)

ZÂVİL : (Türk mûsikîsinde bir mürekkep makam adı).

Eder ısgâ-yı *sadâ-yı zâvîl*
Hüzn ü endûhu gönülden zâil (Kasideler, s.91)

ZEMZEME : (1. Ezgili, nağmeli ses, nağme. 2.Türk mûsikîsinde bir mürekkep makam olan "zemzem"e sonraları verilen isim).

Bi't-tab' *zemzeme-i kürdîden*
Hazz eder nerm *karârın* işiden (Kasideler, s.93)

ZîR : (Kanun, tanbur gibi sazların en ince teli. Çoğu kere zîr ü bem diye kullanılır.).

Geh pîr-i sipihrin eline sübha-i pervîn
Geh *sâz*-ı kef-i zührede *zîr* ü *bem*-i işkam (Kasideler, s.14)

Zîr-gû olsa da *mutrib* meselâ
Zîrgûle eder anı bâlâ (Kasideler, s.93)

Çalındı zîr-i kilîm-i hafâda *tabl*-ı umûr
Belirmedi *negamât*-ı hafîyye-i rüşvet

Karârgâh-ı *makâm-ı rehâvîdir* şimdi
Freng-çîn-i *usûlüne bestedir* devlet (Gazeller, s.56)

ZîR-EFKEN : (Türk mûsikîsinde bir mürekkep makam adı).

Fikri *zîr-efken* olup kasd etmez
Aşağı doğru *miyândan* gitmez (Kasideler, s.93)

Nakş-ı *kânûn*-ı felek böyledir eyler la-büd
Ömrün âğâzını *zîr-efken*-i *mızrâb*-ı hitâm (Tarihler, s.10)

ZîR-KEŞİD / ZîR-KEŞİDE : (Türk mûsikîsinde bir mürekkep makam adı).

Zîr ü bemle *negam*-ı zîrkeşîd
Verdi *râmiş-gere* sad şevk-i cedîd (Kasideler, s.92)

ZîRGÛLE / ZENGÛLE : (Türk mûsikîsinde II numaralı basit makam).

Zîr-gû olsa da *mutrib* meselâ
Zîrgûle eder anı bâlâ (Kasideler, s.93)

ZÛLF-İ NİGÂR : (Türk mûsikîsinde bir mürekkep makam adı).

Gelse ol şûh-ı müberka'-ruhsâr
Dem-i *nevrûz* açılır *zûlf-i nigâr* (Kasideler, s.92)

MERHÛMUN İSTİLÂHÂT-I MÛSİKÎDE OLAN ÂSÂR-I LATÎFİDİR

İbtidâ *râst* ile buldu nizâm
Elif-ı evvel-i tertîb-i *makâm*

Sâniyen oldu *rehâvî* hâvî
Feyz-i te'sîri be-kavl-i râvî

Penc-gâh ile edip istînâs
Zevk-i bî-gâye bulur penc havâs

Mutrib-i hâme eder sad cevelân
Semt-i *nîkrîze* gidince *raksân*

İsfahân olsa *murabba'* *beste*
Çâr-bâğ içre olur gül-deste

Semt-i *nîkrîze* edip vaz'-ı kadem
Ne girîz eyledi üstâd-ı kalem

Edicek azm-i reh-i *nîşâbûr*
Oldu şeh-râh-ı *nefes* nakş-ı sûtûr

Eder ısgâ-yı *sadâ*-yı *zâvîl*
Hüzün ü endûhu gönülден zâil

Zühre ile *negamât*-ı *mâhûr*
Kızdırıp *deff* ini mâhın tefhûr

Nağme-i *selmek* ile subh u mesâ
Silmek ister dili mir'ât-âsâ

Olur *âvâz*-ı *nevâ* rûha gıdâ
Dinlese âşık-ı bî-berg ü nevâ

Olur ey zâhid-i bî-tab' u mezâk
*Mûsikî*den mütelezziz uşşâk

Pür-safâ etti *makâm*-ı *hûzî*
Havza-i kalb-i gumûm-endûzî

Eder oldukça dü-beyt *âvâze*
Köhne ebyâtı *bayâtî* tâze

Negamât etse *hümâyûna* karâr
Görünür bâl-i Hümâ *mûsikâr*

Bezm-gâh içre mey-i *savt-ı acem*
Ke's-i *tanbûru* eder sâgar-ı Cem

Hem *acem* hûb u *aşîrânı* da hûb
Besteler anda serâpâ mergûb

Mutrib ettikçe *nihâvendi sürûd*
Büy te'sîri verir *nağme*-i *ûd*

Edemez aşkı nüहुfte dil-i zâr
Ney gibi nâlesin eyler izhâr

Kıl *arazbâr* ile aşkı inhâ
Arz-ı bâr olmasın ol şûha dilâ

Demlenip feyz-ı *Baba Tâhir*'den
Nâyı etti nefes oğlu *neyzen*

Etse tahrîk *dügâhı*yla *negam*
İki telliye döner şakk-ı kalem

Rekb olur kâfile-sâlâr-ı havâs
Yürür anunla katâr-ı *enfâs*

Çârgâh oldu hoş âyende *makâm*
Her *murabba'* olur anınla benâm

Ger *mugannî* ede âheng-i *sabâ*
Devha-i dilde olur gonce-guşâ

Gelse ol şûh-ı müberka'-ruhsâr
Dem-i *nevrûz* açılır zülf-i nigâr

Nağme kim beslemedir *kûçekten*
Oldu bır na'ra ile *perde*-şiken

Ger *hüseynî*yi bileydi zühhâd
Gayri etmezdi yezîdâne inâd

Nağme-i vahye *hüseynî* bâ-necd
Seyyid-i kavme verir hâlet-i vecd

Büzürg âgâz edince cânân
Büzürg ü küçeği eyler hayrân

Zîr ü *bemle negam*-ı *zîr*-keşîd
Verdi *râmiş-gere* sad şevk-i cedîd

Etse *âheng*-i *horâsân* dilber
Âdemi şâh-ı Horâsân eyler

Leb-i dilber *müterennim* oldu
Gül izârı mütebessim oldu

Bûselik nağmesin etti cânân
Ağzını öpeceğim geldi hemân

Bûselik ile *aşîrân* edicek
Şevk ile *raksa* gelir heft felek

Bi't-tab' *zemzeme*-i *kürdîden*
Hazz eder nerm *karâr*ın işîden

Gûş olundukça *aşîrâne nevâ*
Şevk olur dilde nevânev peydâ

Râh-ı tahkîkde bî-kayd-ı mecâz
Haddî-i nâka-i *çeng* oldu *hicâz*

Terk-i *darb* ile *makâm-ı arabân*
Beste olsa üzülür bu dil ü cân

Zîr-gû olsa da *mutrib* meselâ
Zîrgûle eder anı bâlâ

Negamât ile edip azm-i *hisâr*
Oldu dil süz-i neşâta dizdâr

Dinle gel bezimde *savt*-ı *uzzâl*
Zülhî *türkî* eyle de zâhîd izz al

Kıl o perçemle siyeh-mest *âvâz*
Bezmi-ı meyde ederek ey şeh-i nâz

Mûsikî râhatü'l-ervâh oldu
Rûh her kâlîb-ı eşbâh oldu

Etse *gerdâniye*den yâr âğâz
Sarılır boynuna bâzû-yı niyâz

O dem *uşşâkı muhayyer* eyle
Nâil et zevki olursa *neyle*

Ger *muhayyerde* edersen cânâ
Bûselikten gelir *uşşâka* sadâ

Fikri *zîr*-efgen olup kasd etmez
Aşağı doğru *miyândan* gitmez

Savt-ı dil-keşten açık gitme gönül
Örtülüce gerek *âheg*-i *dühül*

Etme dildâra *muhayyerde* niyâz
Çıkmasın *sünbüleye* çak *âvâz*

İtmesin nâle o güne *uşşâk*
K'îştihârıyla dola Şâm u Irâk

Bir muhâlif *negam* etse ne *irâk*
Pür olur küngüre-i seb'-tıbâk

Kârı sultânî irâk olsa bile
İştihâr âfet olur cân u dile

Etme feryâd u figân ey dil-i zâr
Etse de kâkülüne *beste-nigâr*

Nağme üslûb-ı *segâh* ile eder
Gûştan hûşa edip rûha eser

Sanma kim *hüsn-i sadâ* hâlîdir
Mâyeyi câzibe-i hâlîdir

Kûdek-i nağmeye âvâz hüzzâm
Tâze rabtıyla eder *şedd*-i hırâm

Nağme alçaklığı ko ey zâhid
Evc ma'nâdan olur hep vârid

Zâhidâ kaz çıkar eylerken *sâz*
Kır çıkar var mı gör onda *âvâz*

Nereden geldiğin idrâk eyle
Ta'nı ko sâmianı pâk eyle

Hüsn-i sûretle bulur ehl-i dilân
Cezbetün min-cezebâtî'r-Rahmân

Sâlik-i mertebe-i aşk hemîn
Nağmedir bedraka-i râh-ı yakîn

Etti *sâz*-ı kalem-i nâdire-kâr
Sâmiyâ *nağme*-i temmetle *karâr*